

AIŠKINAMASIS RAŠTAS
DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSO 8, 28, 38 IR 82
STRAIPSNIŲ PAKEITIMO, LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO IR
KRIMINALINĖS ŽVALGYBOS DALYVIŲ, TEISINGUMO IR TEISĖSAUGOS
INSTITUCIJŲ PAREIGŪNŲ APSAUGOS NUO NUSIKALSTAMO POVEIKIO
ĮSTATYMO NR. I-1202 4 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMŲ PROJEKTŲ

1. Įstatymų projektų rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 8, 28, 38 ir 82 straipsnių pakeitimo įstatymo projektas (toliau – BPK projektas) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso ir kriminalinės žvalgybos dalyvių, teisingumo ir teisėsaugos institucijų pareigūnų apsaugos nuo nusikalstamo poveikio įstatymo Nr. I-1202 (toliau – Įstatymas Nr. I-1202) 4 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas (toliau – Įstatymo Nr. I-1202 projektas) (toliau kartu – Įstatymų projektai) parengti siekiant:

1. Į nacionalinę teisę tinkamai suderinti 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (toliau – Direktyva 2012/29/ES) nuostatas ir pašalinti Europos Komisijos (toliau – Komisija) pagrįstoje nuomonėje pažeidimo procedūroje Nr. 2016/0109 (toliau – Pagrįsta nuomonė) identifiikuotas Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punkto, 6 straipsnio 4 dalies, 7 straipsnio 5 dalies, 18 straipsnio, 19 straipsnio 1 dalies nuostatų perkėlimo į nacionalinę teisę spragas.

2. pašalinti Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) 2018 m. gruodžio 11 d. paskelbtame *Lietuvos Respublikai nepalankiame* sprendime byloje *Kryževičius prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 67816/14) nustatytą nacionalinės teisės prieštaravimą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – Konvencija) 8 straipsniui (Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą). Aptariamame sprendime EŽTT nustatė, kad nepakankama specialiųjų liudytojų sutuoktinių apsauga Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese pažeidžia Konvencijos 8 straipsnį. EŽTT konstatavo, kad specialiojo liudytojo statusas pagal Lietuvos teisę artimas įtariamojo statusui ir tam tikros teisės, kurios suteikiamos įtariamiesiems, suteikiamos ir specialiesiems liudytojams (pavyzdžiui, teisė apklausos metu turėti įgaliojimą atstovą, netaikoma atsakomybė už atsisakymą ar vengimą duoti parodymus arba melagingus parodymus), tačiau *nacionalinėje teisėje liudijimo privilegija specialiojo liudytojo šeimos nariams ir artimiesiems giminaičiams nenustatyta*. EŽTT pabrėžė, kad versti pareiškėją duoti parodymus baudžiamajame procese, kuriame jo sutuoktinė turėjo specialiojo liudytojo statusą, nebuvo „būtina demokratinėje visuomenėje“ Konvencijos 8 straipsnio požiūriu ir todėl pareiškėjo teisė į šeimos gyvenimo gerbimą buvo pažeista. Atsižvelgiant į tai, būtina užtikrinti, kad Lietuvos nacionalinėje teisėje įtvirtintas teisinis reglamentavimas, numatantis liudijimo ypatumus baudžiamajame procese, atitiktų Konvencijos 8 straipsnio nuostatas.

2. Įstatymo projekto iniciatoriai (institucija, asmenys ar piliečių įgalioti atstovai) ir rengėjai

Įstatymų projektus parengė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Baudžiamosios justicijos grupės (grupės vadovė Simona Mesonienė, tel. (8 5) 2662873, el. p. s.mesoniene@tm.lt) patarėjas Martynas Dobrovolskis (tel. (8 5) 2662899, el. p. m.dobrovolskis@tm.lt).

3. Kaip šiuo metu yra reguliuojami Įstatymų projektuose aptarti teisiniai santykiai

1. 2012 m. spalio 25 d. buvo priimta Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos

pamatinis sprendimas 2001/220/TVR, kurios nuostatas valstybės narės buvo įpareigosios *perkelti (priimant įstatymus ar kitus reikalingus teisės aktus) į nacionalinę teisę iki 2015 m. lapkričio 16 d.*, tokiu būdu užtikrinant Direktyvos 2012/29/ES nuostatų tinkamą įgyvendinimą nacionalinėje teisėje. Siekiant užtikrinti Direktyvos 2012/29/ES nuostatų įgyvendinimą, buvo atlikta Lietuvos nacionalinės teisės aktų sisteminė analizė, kuri parodė, kad esamas teisinis reguliavimas Lietuvoje, įskaitant ir BPK nuostatas, ne visiškai atitinka Direktyvoje 2012/29/ES keliamus reikalavimus. Dėl šios priežasties, 2015 m. gruodžio 17 d. buvo priimtas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas Nr. XII-2194 bei kiti lydimieji teisės aktai¹, kuriais į Lietuvos nacionalinę teisę buvo perkeltos Direktyvos 2012/29/ES nuostatos.

Tuo tarpu Komisija, įvertinusi, koku mastu valstybės narės ėmėsi priemonių, būtinų Direktyvai 2012/29/ES įgyvendinti, Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2016 m. sausio 27 d. pateikė oficialų pranešimą, kuriuo informavimu, jog Lietuvos Respublikos atžvilgiu pradėta Europos Sąjungos teisės pažeidimo procedūra Nr. 2016/0107>2016/0112 (raštas Nr. (SG(2016)D/937)). Oficialiame pranešime Komisija *nurodė*, kad Lietuvos Respublikos Vyriausybė iki 2016 m. sausio 26 d., nepaisant pareigos perkelti Direktyvą 2012/29/ES į nacionalinę teisę, Komisijai nepranešė apie šios direktyvos perkėlimo priemones, kuriomis nacionalinėje teisėje būtų įgyvendinama kiekviena iš aptariamų direktyvos nuostatų. Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2016 m. kovo 29 d. raštu Nr. (1.39.) 7R-2421 pateikė atsakymą Komisijai, kuriame *nurodė*, kad iki 2016 m. balandžio 30 d., priėmus Generalinio prokuroro įsakymą „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. balandžio 9 d. įsakymo Nr. I-108 „Dėl baudžiamojo proceso dokumentų formų patvirtinimo“ pakeitimo“, į nacionalinę teisę bus visiškai perkeltas Direktyvos 2012/29/ES 4 straipsnis, tokiu būdu užbaigiant Direktyvos 2012/29/ES perkėlimą į Lietuvos nacionalinę teisę.

Komisija, toliau vertindama, koku mastu valstybės narės ėmėsi priemonių, būtinų Direktyvai 2012/29/ES įgyvendinti, taip pat atsižvelgusi į Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. kovo 29 d. pateiktą atsakymą, *padarė išvadą*, kad Lietuvos nacionalinėje teisėje *nėra visapusiškai perkeltos* Direktyvos 2012/29/ES 1 straipsnio 2 dalies, 2 straipsnio 1 dalies b punkto, 3 straipsnio 1, 2, 3 dalių, 4 straipsnio 1 dalies b, c, d, f, g, h, i, k punktų, 2 dalies, 6 straipsnio 4 dalies, 7 straipsnio 3, 4, 5 dalių, 9 straipsnio 1 dalies d, e, punktų, 2 dalies, 3 dalies b punkto, 15 straipsnio, 17 straipsnio 2, 3 dalių, 18 straipsnio, 19 straipsnio 1, 2 dalių, 21 straipsnio 1 dalies, 22 straipsnio 3, 4 dalių nuostatos, taip pat *tik iš dalies perkeltos* Direktyvos 2012/29/ES 4 straipsnio 1 dalies a, e punktų, 6 straipsnio 1 dalies a, b punktų, 6 straipsnio 5 dalies pirmo, antro sakinio, 8 straipsnio 1, 2, 3, 5 dalių, 9 straipsnio 1 dalies, 3 dalies a punkto nuostatos. Komisija, atsižvelgdama į tai, kad aukščiau nurodytos Direktyvos 2012/29/ES nuostatos *nėra perkeltos bei tinkamai įgyvendintos*, 2019 m. kovo 7 d., vadovaudamasi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 258 straipsniu, pareiškė *pagrįstą nuomonę* (Nr. C(2019) 1279 final) dėl Europos Sąjungos teisės pažeidimo procedūros Nr. 2016/0109 dėl Direktyvos 2012/29/ES nuostatų *neperkėlimo į Lietuvos nacionalinę teisę*, kuria *Lietuvos Respublika įpareigojama per du mėnesius* nuo Komisijos Pagrįstos nuomonės gavimo dienos (t. y. per du mėnesius nuo 2019 m. kovo 8 d.) *imtis būtinų priemonių, siekiant atsižvelgti į šią Pagrįstą nuomonę*. Priešingu atveju (t. y. Lietuvai kiek įmanoma skubiau *nepriėmus* būtinų teisės aktų pakeitimų), Komisija dėl Europos Sąjungos teisės pažeidimo *bus įgaliota kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą*.

Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija (toliau – Teisingumo ministerija) 2019 m. gegužės 7 d. raštu Nr. (1.39) 7R-2821 pateikė atsakymą Komisijai, kuriame detaliai įvertino kiekvieną Pagrįstoje nuomonėje identifikuotą spragą, atliko papildomą nacionalinių teisės aktų analizę. Komisijai įvertinus pateikto Lietuvos Respublikos atsakymo turinį, 2019 m. rugsėjo 4 d.

¹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016 m. gruodžio 22 d. įsakymas Nr. I-335 „Dėl Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymo Nr. I-110 „Dėl Rekomendacijų dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“ (toliau – Įsakymas Nr. I-335) ir kt.

buvo surengtas oficialus Teisingumo ministerijos, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Socialinės apsaugos ir darbo ministerija) ir Komisijos ekspertų, parengusių Pagrįstą nuomonę, susitikimas. Susitikimo metu buvo įvertintos visos Pagrįstoje nuomonėje identifikuotos Direktyvos 2012/29/ES perkėlimo spragos, pristatyti pirminiai parengtų Įstatymų projektų, kuriais minėtas spragas siekiama ištaisyti, variantai. Komisija, įvertinusi pateiktą atsakymą, preliminarūs Įstatymų projektus bei susitikimo metu pateiktus paaiškinimus, buvo linkusi sutikti, kad dauguma iš Pagrįstoje nuomonėje identifikuotų kaip netinkamai perkeltų ar neperkeltų Direktyvos 2012/29/ES nuostatų (1 straipsnio 2 dalis, 7 straipsnio 3 dalies pirmas sakiny, 7 straipsnio 4 dalis, 15 straipsnis, 17 straipsnio 2, 3 dalys, 19 straipsnio 2 dalis, 21 straipsnio 1 dalis, 22 straipsnio 4 dalis) Lietuvos nacionalinėje teisėje iš tikrųjų yra perkeltos visa apimtimi. Tačiau išanalizavus Lietuvos nacionalinės teisės aktus, kuriais į nacionalinę teisę perkeliama Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punktas, 6 straipsnio 4 dalis, 7 straipsnio 5 dalis, sutiktina su Komisijos vertinimu, jog šios nuostatos nėra perkeltos į nacionalinę teisę, o 19 straipsnio 1 dalies nuostatos perkeltos tik iš dalies. *Todėl, siekiant nutraukti Europos Sąjungos teisės pažeidimo procedūrą, bei visa apimti perkelti Direktyvos 2012/29/ES nuostatas į nacionalinę teisę, turi būti priimti atitinkami teisės aktų pakeitimai.* Pažymėtina, kad Pagrįstoje nuomonėje Europos Komisija konstatavo, kad:

1.1 nemato nacionalinės teisės priemonių, kuriomis į nacionalinę teisę yra perkeliama Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punkto nuostatos *ties, kiek jose nustatyta, kad nusikaltimų aukų šeimos narių apibrėžtis apima ir „aukos išlaikytinius“*. Atsižvelgiant į tai, kad nacionaliniame baudžiamajame procese yra įtvirtintas per siauras šeimos narių apibrėžimas, Komisija taip pat nemato kaip į nacionalinę teisę yra perkeliama Direktyvos 2012/29/ES 18 straipsnio nuostatos, kuriomis užtikrinama aukų apsauga nuo antrinės ir pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ir keršto, kad per apklausas ir liudijant būtų apsaugotas aukų asmens orumas, ir fizinės apsaugos procedūros, taip, kad šia teise galėtų pasinaudoti **aukos šeimos nariai**. Taip pat 19 straipsnio 1 dalies nuostatų *ties, kiek jose nustatyta prievolė užtikrinti, kad priemonės, leidžiančios išvengti kontakto su nusikaltėliu, būtų taikomos ir aukos šeimos nariams*. Pažymėtina, kad galiojančiame BPK 38 straipsnyje nukentėjusiojo asmens šeimos nariais yra laikomi kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, buvę sutuoktiniai. Šiuo aspektu atkreiptinas dėmesys, kad Įstatymo Nr. I-1202 4 straipsnio 4 punkte taip pat įtvirtintas per siauras šeimos narių apibrėžimas, numatant, kad apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemonės gali būti taikomos 4 straipsnio 1–3 punktuose išvardytų asmenų tėvams (įtėviams), vaikams (įvaikiams), broliams, seserims, seneliams, vaikaičiams, sutuoktiniais ir sugyventiniams.

Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punktas *reikalauja, kad nukentėjusiojo asmens šeimos nariais taip pat būtų laikomi ir nukentėjusiojo išlaikytiniai* ir, kad visiems šeimos nariams, kaip jie apibrėžti aptariamame Direktyvos 2012/29/ES straipsnyje, būtų galimybė taikyti priemones, leidžiančias išvengti kontakto su nusikaltėliu, t. y. apsaugos priemones, įtvirtintas Įstatymo Nr. I-1202 7 straipsnyje. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad galiojantis BPK bei Įstatyme Nr. I-1202 įtvirtintas teisinis reglamentavimas neužtikrina, kad nukentėjusiojo šeimos nariais būtų laikomi jų išlaikytiniai bei nenustato galimybės jiems taikyti apsaugos nuo nusikalstamo poveikio priemones. Todėl Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punkto, 18 straipsnio, 19 straipsnio 1 dalies nuostatos į nacionalinę teisę nėra perkeltos.

1.2 Komisija nemato nacionalinės teisės priemonių, kuriomis į nacionalinę teisę yra perkeliama Direktyvos 2012/29/ES 6 straipsnio 4 dalies nuostatos, *kuriose įtvirtinta prievolė atsižvelgti į aukų pageidavimą gauti ar ne informacijos iš kompetentingos valdžios institucijos, taip pat leisti joms persigalvoti*. BPK 28 straipsnio 2 dalyje yra įtvirtintas pagrindinis nukentėjusiojo asmens teisių katalogas. Šiame straipsnyje numatyta, kad nukentėjusysis ir jo atstovas turi teisę: gauti informaciją apie su juo susijusio baudžiamojo proceso padėtį; teikti įrodymus; pateikti prašymus; pareikšti nušalinimus; dalyvauti vertinant jo specialius apsaugos poreikius; ikiteisminio

tyrimo metu ir teisme susipažinti su byla; dalyvauti byla nagrinėjant teisme; apskūsti ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, ikiteisminio tyrimo teisėjo ir teismo veiksmus, taip pat apskūsti teismo nuosprendį ar nutartį; pasakyti baigiamąją kalbą. Pažymėtina, kad Direktyvos 2012/29/ES 6 straipsnio 4 dalies nuostatose yra įtvirtintas prievolė atsižvelgti į aukų pageidavimą gauti ar ne informacijos iš kompetentingos valdžios institucijos, taip pat leisti joms persigalvoti. Įvertinus BPK 28 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nukentėjusiojo teises, akivaizdu, kad nacionalinėje teisėje nukentėjusysis tokia teise baudžiamajame procese nedisponuoja, todėl į nacionalinę teisę Direktyvos 2012/29/ES 6 straipsnio 4 dalies nuostatos nėra perkeltos.

1.3 Komisija taip pat nemato priemonių, kuriomis į nacionalinę teisę būtų perkeltos Direktyvos 2012/29/ES 7 straipsnio 5 dalies nuostatos, *kuriose įtvirtinta aukų teisė pateikti motyvuotą prašymą laikyti dokumentą esminiu*. Pažymėtina, kad teisė laikyti dokumentą esminiu yra teisės į vertimą sudedamoji dalis, t. y. nukentėjęs asmuo nacionalinėje teisėje turi turėti teisę baudžiamojo proceso metu prašyti laikyti dokumentą esminiu ir reikalauti, kad jis būtų išverstas į jam suprantamą kalbą. Šiuo metu BPK 8 straipsnio 5 dalyje įtvirtinta teisė *tik* lietuvių kalbos nemokančiam *įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam, išteisintajam ar tokio asmens gynėjui ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui pateikti motyvuotą prašymą ir dėl kitų svarbių bylos dokumentų, su kuriais šio Kodekso nustatyta tvarka jie turi teisę susipažinti, ar jų dalių vertimo raštu į jų gimtąją kalbą arba į kitą kalbą, kurią jie moka*. Tačiau tokia teisė nėra numatyta nukentėjusiajam. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad šiuo metu galiojančios baudžiamojo proceso normos neužtikrina nukentėjusiojo teisės prašyti, kad dokumentas būtų laikomas esminiu tam, kad būtų visa apimti įgyvendinta teisė į vertimą, todėl Direktyvos 2012/29/ES 7 straipsnio 5 dalies nuostatos nėra perkeltos į nacionalinę teisę.

Pažymėtina, kad oficialaus susitikimo su Komisijos ekspertais metu buvo pateikti preliminarūs Įstatymų projektų variantai, *kurie jų vertinimu būtų pakankami siekiant pašalinti Pagrįstoje nuomonėje identifikuotas Lietuvos nacionalinės teisės spragas, aprašytas aiškinamojo rašto 1,1, 1,2 ir 1,3 punktuose*. Taip pat pažymėtina, kad dėl likusių Pagrįstoje nuomonėje identifikuotų spragų (3, 4, 8, 9 straipsniai), Socialinė apsaugos ir darbo ministerija parengs specialią įstatymą, kuriuo bus perkeltos aptariamose Direktyvos 2012/29/ES nuostatos.

2. BPK 82 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas liudijimo ypatumas numato, kad įtariamojo ir kaltinamojo šeimos nariai ar artimieji giminaičiai gali neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus, tačiau EŽTT 2018 m. gruodžio 11 d. sprendime *Kryževičius prieš Lietuvą* buvo pripažinta, kad nurodytas teisinis reguliavimas *nėra pakankamas, siekiant užkirsti kelią Konvencijos 8 straipsnio pažeidimams, kadangi BPK įtvirtinti liudijimo ypatumai neužtikrina, kad liudytojai turėtų teisę atsisakyti duoti parodymus prieš savo šeimos narį ar artimąjį giminaitį, kaip to reikalauja Konvencijos 8 straipsnis*. Šiame kontekste pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 31 straipsnio 3 dalyje taip pat yra įtvirtintas absoliutus draudimas versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius. Atsižvelgiant į tai, dabartinis teisinis reguliavimas, įtvirtintas BPK 82 straipsnio 2 dalyje, neatitinka Konvencijos nuostatų, taip pat yra tobulintinas siekiant užtikrinti Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalies nuostatas.

4. Kokios siūlomos naujos teisinio reguliavimo nuostatos ir kokių teigiamų rezultatų laukiama

1. Siekiant visiškai perkelti Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punkto (Apibrėžtys), 18 straipsnio (Teisė į apsaugą), 19 straipsnio 1 dalies (Teisė išvengti aukos ir nusikaltėlio kontakto) nuostatas į Lietuvos nacionalinę teisę ir pašalinti Komisijos Pagrįstoje nuomonėje identifikuotas nacionalinės teisės spragas, BPK projektu siūloma papildyti BPK 38 straipsnį (Šeimos nariai), praplečiant šiame straipsnyje įtvirtintų asmenų, kurie baudžiamajame procese būtų laikomi baudžiamojo proceso dalyvio šeimos nariais, ratą, papildant šį straipsniu nauja „išlaikytinio“ sąvoka. Siūlomi pakeitimai praplėstų subjektų, kurie turėtų būti laikomi baudžiamajame procese dalyvaujančio nukentėjusiojo šeimos nariais taip, kad atitiktų Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punkto nuostatas. Kartu, Įstatymo Nr. I-1202 projektu siūloma

analogiškai papildyti Įstatymo Nr. I-1202 4 straipsnio 4 punktą, įtvirtinant, kad aptariamo įstatymo 4 straipsnio 1 – 3 punkte įtvirtintų subjektų, tarp kurių yra ir nukentėjusysis, šeimos nariais būtų laikomi ir jų išlaikytiniai. *Siūlomi pakeitimai užtikrins, kad šeimos nario sąvoka, įtvirtinta Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punkte, į Lietuvos nacionalinę teisę būtų perkelta visiškai.* Taip pat aptariamais pakeitimais būtų užtikrinta, kad visiems nukentėjusiojo šeimos nariams, taip, kaip jie suprantami pagal Direktyvą 2012/29/ES, būtų galimybė taikyti visas BPK ir Įstatyme Nr. I-1202 įtvirtintas apsaugos priemonės. Pažymėtina, kad Įstatymų projektuose vartojama sąvoka „išlaikytiniai yra nauja ir jokiam kitame BPK straipsnyje naudota nebuvo, tačiau nėra svetima Lietuvos Respublikos baudžiamųjų bylų teismų praktikoje.² Nors ši sąvoka yra vartojama nacionalinėje teismų praktikoje, tačiau konkretus jos apibrėžimas nėra pateikiamas, todėl sąvoka – išlaikytiniai, turėtų būti suvokiami taip, kaip jie apibrėžti lietuvių kalbos žodyne.³ Pažymėtina, kad Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punkto apibrėžime vartojama sąvoka išlaikytiniai, siekiama įtvirtinti valstybės narėse tokį teisinį reguliavimą, kuriuo pagrindu būtų galima baudžiamajame procese šeimos nariais laikyti asmenis, kurie nėra susiję jokiais teisiniais ryšiais, tačiau turi akivaizdų materialinio priklausomumo ryšį (pavyzdžiui, nukentėjusiojo asmens globotinis ar kitas materialiai išlaikomas asmuo). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad siūlomais pakeitimais bus praplėstas ne tik nukentėjusiojo šeimos narių ratas, tačiau ir kitų baudžiamojo proceso dalyvių. Teisingumo ministerijos vertinimu, šeimos narių apibrėžimo praplėtimas visų baudžiamojo proceso dalyvių atžvilgiu užtikrins, kad BPK įtvirtintas reguliavimas atitiktų realius šeiminius ir kitus panašius faktinius santykius, susiklostančius Lietuvos Respublikoje, kas prisidės prie visų baudžiamojo proceso dalyvių teisėtų interesų užtikrinimo. Atsižvelgiant į visą tai, siūlomi pakeitimai visiškai perkeltų Direktyvos 2012/29/ES 2 straipsnio 1 dalies b punkto, 18 straipsnio, 19 straipsnio 1 dalies nuostatas į nacionalinę teisę kartu pašalinant Pagrįstoje nuomonėje identifikuotas nacionalinės teisės spragas.

1.1 Siekiant visiškai perkelti Direktyvos 2012/29/ES 6 straipsnio 4 dalį (Teisė gauti informaciją apie savo bylą) ir pašalinti Komisijos Pagrįstoje nuomonėje identifikuotas nacionalinės teisės spragas, BPK projektu siūloma papildyti 28 straipsnio 2 dalį, praplečiant nukentėjusiojo turimas teises baudžiamajame procese. BPK projekte siūloma įtvirtinti, kad *nukentėjusysis taip pat turi teisę atsisakyti gauti informaciją apie su juo susijusio baudžiamojo proceso padėtį, nebent toks atsisakymas trukdytų baudžiamajam procesui.* Būtent Direktyvos 2012/29/ES 6 straipsnio 4 dalis reikalauja, kad valstybės narėse vykstančio baudžiamojo proceso metu, nukentėję asmenys turėtų teisę atsisakyti gauti informaciją apie su juo susijusio baudžiamojo proceso eigą, kadangi nukentėjusiuosius siekiama apsaugoti nuo antrinės viktimizacijos, papildomai nesiunčiant informacijos, kuri galėtų sukelti pakartotinius išgyvenimus, patirtus nukentėjus nuo nusikalstamos veikos, nebent tai būtina, kad baudžiamasis procesas vyktų netrukdomai ir būtų nepažeistos įtariamojo ar kaltinamojo teisės. Šiame kontekste pažymėtina, kad Direktyvos 2012/29/ES preambulės 12 punkte įtvirtintas konkretus tikslas, kuriuo nustatoma, jog Direktyvoje 2012/29/ES įtvirtintomis nukentėjusiojo teisėmis nedaromas poveikis įtariamojo ar kaltinamojo teisėms. Tuo atveju, jeigu nukentėjusiajam būtina suteikti informaciją apie su juo susijusį baudžiamąjį procesą tikslu, kad įtariamasis ar kaltinamasis galėtų įgyvendinti savo teisę į gynybą, arba, kad baudžiamasis procesas galėtų sėkmingai vykti toliau (pavyzdžiui, būtina apklausti nukentėjusį liudytoją), aptariama teisė atsisakyti gauti informaciją, gali būti ribojama. Atsižvelgiant į tai, siūlomais pakeitimais bus ne tik užtikrintas Lietuvos Respublikos išipareigojimų, susijusių su Europos Sąjungos teisės aktų (Direktyvos 2012/29/ES 6 straipsnio 4 dalis) tinkamu perkėlimu, įvykdymas, bet ir praplečiamos nukentėjusiojo turimos teisės, kas neabejotinai prisidės prie nukentėjusiojo asmens teisėtų interesų užtikrinimo baudžiamajame procese.

1. 2. Siekiant visiškai perkelti Direktyvos 2012/29/ES 7 straipsnio 5 dalį (Teisė gauti vertimo žodžiu ir raštu paslaugas) į Lietuvos nacionalinę teisę ir pašalinti Komisijos Pagrįstoje nuomonėje identifikuotas nacionalinės teisės spragas, siūloma papildyti BPK 8 straipsnio 5 dalį,

² Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 22 d. nutartis baudžiamojo byloje Nr. 2K-278/2012

³ Išlaikytinis - (kito) išlaikomas asmuo.

įtvirtinant, kad teisę ikiteisminio tyrimo pareigūnui, prokurorui ar teismui pateikti motyvuotą prašymą ir dėl kitų svarbių bylos dokumentų, su kuriais BPK nustatyta tvarka įtariamasis, kaltinamasis, nuteistasis, išteisintasis ar tokio asmens gynėjas turi teisę susipažinti, ar jų dalių vertimo raštu į jų gimtąją kalbą arba į kitą kalbą, kurią aukščiau nurodyti subjektai moka (*teisė laikyti dokumentą esminiu*), taip pat turėtų *nukentėjusysis ar jo atstovas*. Tačiau siūloma įtvirtinti teisę būtų ribota, kadangi kartu yra numatoma sąlyga, kad *nukentėjusysis ar jo atstovas tokį prašymą turi teisę pateikti tik tais atvejais, kai šių dokumentų ar jų dalių vertimas yra būtinas tam, kad jis galėtų aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese*. BPK projekte siūloma sąlyga neprieštarauja Direktyvos 2012/29/ES 7 straipsnio 5 dalyje įtvirtintai teisei, kadangi aptariamame Direktyvos 2012/29/ES straipsnyje numatyta, kad nereikalaujama, jog būtų verčiamos raštu tos esminių dokumentų dalys, kurios nėra svarbios siekiant užtikrinti, kad aukos galėtų aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese. Taip pat siūlomas ribojimas atitinka baudžiamojo proceso ekonomiško principą, kadangi siekiant aktyviai naudotis savo teisėmis baudžiamajame procese, nėra būtinas kiekvieno baudžiamosios bylos dokumento vertimas. Atsižvelgiant į tai, siūlomais pakeitimais būtų praplėstos nukentėjusiojo teisės baudžiamojo proceso metu, visiškai perkeltos Direktyvos 2012/29/ES 6 straipsnio 4 dalies nuostatos į nacionalinę teisę, kartu pašalinant Pagrįstoje nuomonėje identifikuotą nacionalinės teisės spragą.

2. BPK projekto 4 straipsniu siūloma praplėsti BPK 82 straipsnio 2 dalyje numatytą liudijimo ypatumą, įtvirtinant, kad *kiekvienas šaukiamas kaip liudytojas asmuo gali neduoti parodymų prieš savo šeimos narius ar artimuosius giminaičius*. Sprendime byloje *Kryževičius prieš Lietuvą* EŽTT konstatavo Konvencijos 8 straipsnio (Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) pažeidimą dėl to, kad Lietuvos nacionalinės institucijos nubaudė pareiškėją už tai, kad jis atsisakė duoti parodymus baudžiamajame procese, nors jis tame procese buvo specialiosios liudytojos sutuoktinis (o pagal BPK 82 straipsnio 2 dalį įtariamųjų ir kaltinamųjų šeimos nariai ir artimieji giminaičiai gali neduoti parodymų arba neatsakyti į kai kuriuos pateiktus klausimus). Atsižvelgiant į EŽTT sprendime nustatytą pažeidimą, bei Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalį, BPK projektu siūlytini pakeitimai yra platesni, siekiant ne tik ištaisyti EŽTT byloje *Kryževičius prieš Lietuvą* identifikuotą nacionalinės teisės prieštaravimą Konvencijos 8 straipsniui, kartu įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, kuris visiškai užtikrintų Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintą draudimą versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta konstitucinė garantija užtikrina asmenims teisę atsisakyti duoti parodymus, kuriais remiantis jis pats, jo šeimos narys ar artimas giminaitis galėtų būti patrauktas baudžiamajon atsakomybėn, taip pat kitokion teisinėn atsakomybėn, jeigu galima sankcija pagal savo pobūdį ir dydį (griežtumą) prilygtų kriminalinei bausmei.⁴ *Draudimas versti duoti parodymus prieš save, savo šeimos narius ar artimus giminaičius – tai absoliuti konstitucinė garantija, užtikrinanti žmogaus ir valstybės santykių suderinamumą sprendžiant teisingumo klausimus*. Dėl šios priežasties, BPK projektu siūlomi pakeitimai užtikrintų, kad BPK 82 straipsnio 2 dalyje įtvirtinti liudijimo ypatumai, kuriais įgyvendinamos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalies nuostatos, galimai nesiaurintų aptariamoms konstitucinėms garantijoms, įtvirtinant, kad teisė neduoti parodymų prieš savo šeimos narį ar artimąjį giminaitį nebūtų susieta su formaliu statusu baudžiamajame procese. Šiuo aspektu taip pat pažymėtina, kad nors EŽTT byloje *Kryževičius prieš Lietuvą* buvo vertinama galimybė atsisakyti asmeniui duoti parodymus prieš savo sutuoktinį (šeimos narį), kuris prokuroro nutarimu sutiko duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką, tačiau dabartinis teisinis reguliavimas neužkerta kelio ir kitokio pobūdžio procesiniam piktnaudžiavimui, motyvuojant BPK įtvirtinto reguliavimo stoka. Pavyzdžiui, prokuroras, atliekantis ikiteisminį tyrimą, gali versti duoti liudytoją parodymus prieš savo šeimos narį, kuris liudytojo apklausos momentu dar neturi nei įtariamojo, kaltinamojo, nei kito statuso baudžiamajame procese. Tokia situacija yra galima dėl to, kad dabartinis baudžiamojo proceso reguliavimas, tiek kiek jis įtvirtintas

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas Nr. 34/2008-36/2008-40/2008-1/2009-4/2009-5/2009-6/2009-7/2009-9/2009-12/2009-13/2009-14/2009-17/2009-18/2009-19/2009-20/2009-22/2009.

BPK, nenumato liudytojams teisės neduoti parodymų ar neatsakyti klausimų, susijusių su procesinio statuso neturinčiu šeimos nariu, apie kurio galimai padarytą nusikalstamą veiką jis yra apklausiamas. Taip pat pažymėtina, kad siūlomi pakeitimai neužkirs kelio liudytojams savanoriškai duoti parodymus prieš savo šeimos narį ar artimąjį giminaitį. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, siūlomi pakeitimai pašalins EŽTT sprendime byloje *Kryževičius prieš Lietuvą* konstatuotą nacionalinės teisės neatitikimą Konvencijos 8 straipsnio nuostatomis, užkertant kelią ateityje gauti nepalankų EŽTT sprendimą, taip pat BPK bus aiškiau išreikštas Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje įtvirtintas draudimas.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai (jeigu rengiant įstatymo projektą toks vertinimas turi būti atliktas ir jo rezultatai nepateikiami atskiru dokumentu), galimos neigiamos priimtų įstatymų pasekmės ir kokių priemonių reikėtų imtis, kad tokių pasekmių būtų išvengta

Numatoma, kad Įstatymų projektai neturės neigiamų pasekmių, kadangi jų nuostatomis siekiama užtikrinti Lietuvos nacionalinės teisės ir Europos Sąjungos bei kitų tarptautinių teisės aktų visišką suderinamumą.

6. Kokią įtaką priimti įstatymai turės kriminogeninei situacijai, korupcijai
Priimti įstatymai įtakos kriminogeninei situacijai bei korupcijai neturės.

7. Kaip įstatymų įgyvendinimas atsilieps verslo sąlygoms ir jo plėtrai
Įstatymų įgyvendinimas verslo sąlygoms ir jo plėtrai įtakos neturės.

8. Įstatymų inkorporavimas į teisinę sistemą, kokius teisės aktus būtina priimti, kokius galiojančius teisės aktus reikia pakeisti ar pripažinti netekusiais galios

Priėmus įstatymų projektus, kitų teisės aktų priimti, keisti ar pripažinti negaliojančiais nereikės.

9. Ar įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų, o įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka

Įstatymų projektai parengti laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos, Teisėkūros pagrindų įstatymų reikalavimų. Įstatymų projektų sąvokos ir jas įvardijantys terminai įvertinti Terminų banko įstatymo ir jo įgyvendinamųjų teisės aktų nustatyta tvarka.

10. Ar įstatymų projektai atitinka Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas ir Europos Sąjungos dokumentus

Įstatymų projektai *užtikrina* Lietuvos baudžiamųjų įstatymų atitikimą Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatomis ir yra suderinti su Europos Sąjungos teisės aktais. Pažymėtina, kad Įstatymų projektais yra siekiama pašalinti Direktyvos 2012/29/ES nuostatų neperkėlimo į nacionalinę teisę spragas, kurios buvo identifikuotos *Europos Komisijos pagrįstoje nuomonėje pažeidimo procedūroje Nr. 2016/0109* bei tobulinti BPK reglamentavimą, atsižvelgiant į EŽTT 2018 m. gruodžio 11 d. paskelbtą *Lietuvos Respublikai nepalankų* sprendimą byloje *Kryževičius prieš Lietuvą* (peticijos Nr. 67816/14).

11. Jeigu įstatymams įgyvendinti reikia įgyvendinamųjų teisės aktų, – kas ir kada juos turėtų priimti

Įstatymų projektams įgyvendinti nereikės įgyvendinamųjų teisės aktų.

12. Kiek valstybės, savivaldybių biudžetų ir kitų valstybės įsteigtų fondų lėšų prireiks įstatymams įgyvendinti, ar bus galima sutaupyti (pateikiami prognozuojami rodikliai einamaisiais ir artimiausiais 3 biudžetiniais metais)

Įstatymų projektams įgyvendinti papildomų valstybės biudžeto lėšų nereikės.

13. Įstatymų projektų rengimo metu gauti specialistų vertinimai ir išvados

Įstatymų projektų rengimo metu specialistų vertinimų ir išvadų nebuvo gauta.

14. Įstatymų projektų reikšminiai žodžiai

Reikšminiai žodžiai, kurių reikia šiems Įstatymų projektams įtraukti į kompiuterinę paieškos sistemą, įskaitant reikšminius žodžius pagal Europos žodyną *Eurovoc*: „*Baudžiamojo proceso kodeksas*“, „*šeimos nariai*“, „*išlaikytiniai*“, „*nukentėjusiojo teisės*“, „*liudijimo ypatumai*“.

15. Kiti, iniciatorių nuomone, reikalingi pagrindimai ir paaiškinimai

Nėra.

 Teisingumo ministras
Elvinas Jankevičius
20191105